

РАЗМИСЛИ В ТЪРСЕНЕ НА НЕИЗКАЗЛИВОТО „БОЙНО ИЗКУСТВО“

Валери Иванов, кунфу център „Сюангуй“, България

REFLECTIONS IN SEARCH OF THE UNNAMABLE CONTENT OF THE “MARTIAL ARTS”

Valeri Ivanov, Kung Fu Center “Xuanguai”, Bulgaria

Abstract:

In accordance with an old Chinese philosophical concept, the study of the names given to the martial arts in their historical and cultural development could give us an idea of their content. This is applicable even though the names of the things do not mean the real things themselves. On the contrary, a given name acts as something that separates the things from everything else, it has the ability to define them because the real things no longer exist. In this sense, when the term “martial arts” appears, the real sense of it is already in the past. Martial arts could be named as such only when they are gone. The practice of martial skills in a real battle, facing death in the presence of mortal danger, no longer exists in reality. It is already difficult to represent a way and knowledge of how to experience reality when you reach a meditative state of mind or you're being extra-conscious. What the practice of martial arts lacks is the direct and un-illusionary relation to the spiritual experience of reality as it is. The disappearance of the relation between the spiritual experience on the one hand and the art as an immediate guidance, a reflection of that experience on the other, as well as the practical, scientific, mental, explanatory interpretation of that experience, is the reason for the alienation of the meaning of the term “martial arts” from its essence. The lack of this relation has transformed the modern practice of “martial arts” into variations of medical, energy or psychosomatic practice – qi gong, rehabilitation gymnastics, sport or another type of art – cinema, theatre, circus, etc. The conclusion is the same as the one that we reach through the study of the names.

Keywords: martial arts, name, things, reality, knowledge, experience, practice, study

Исторически достоверен е фактът, че източните „бойни изкуства“ навлизат в западния свят в края на XIX и началото на XX век. Тяхното практикуване постепенно придобива всеобща популярност, като неотменно и емблематично се свързва с цялата далекоизточна култура. Още с първата си поява в Западна Европа и САЩ демонстрациите на източните бойни техники поразяват западния човек с изключителната задълбоченост, концентрация и отдаденост от страна на практикуващите. Наблюдателят е впечатлен от осезаемата „духовна“ наситеност, жизнено присъствие, дълбочината на изживяването, което е възможно да бъде претворено в една демонстрация на бойни умения. „Ако човек наистина желае да стане майстор в дадено изкуство, техническото познание не е достатъчно. Човек трябва да се издигне над техниката, така че изкуството да се превърне в „безискуствено Изкуство“ израстващо от безсъзнателното“ (Херикъл 1996: 11).

Първите докосвания на източните бойни изкуства до западния свят се случват в техния японски и корейски вариант, пренасяйки специфични черти на японската и корейската култура. По същото това време историческата и политическата обстановка карат практикуващите в Япония традиционни майстори да прибавят към термините, обозначаващи бойната техника и традиция, термина „до“ / кит. „дао“/, за да разграничат бойната техника, прилагана като път за личностно развитие и усъвършенстване, от тази, използвана във военната подготовка. Добавената в Япония частица за „път“, в смисъл на „метод“ за усъвършенстване и „начин“ на живот, при представянето на източните бойни практики на Запад започва системно да бъде превеждана като „бойно изкуство“.

При превода на западните езици японския термин Буши-до /пътя на война или самурая/ е асоцииран и разбираан като „начин на живот“, следване на морален кодекс и етично поведение. Терминът „кен-до“/пътя на меча или сабята/ в Япония се появява като самоусъвършенстване на характера при раз-

витието на школите като тренировъчни методи през мирната епоха Токугава и по-късно през епохата Мейджи – 1868 г., когато е премахнато самурайското съсловие. Умението на гъвкавостта и мекотата, което носи името джу джуцу приема името джу-до – като път, след като Джигоро Кано създава своята нова школа през 1882 г. Той набляга настоятелно върху стремежа за повишаване на морала, философския и културен аспект, естетическото възприятие в практикуването на бойната техника. Съзателят на модерното карате Гичин Фунакоши, след като променя йероглифите, с които се изписва терминът и вместо „китайска” използва „празна” ръка, през 30-те години на XX век, разпространява карате-до като път за морално и личностно усъвършенстване. Морихей Уешиба създава своето ново изкуство, като го нарича с името „айки-до”. Корейското бойно изкуство тайкуон-до е създадено през 1955 г., като наименованието му също отразява тази наложена се световна тенденция за придаване на термина за път „до” към съвременните наименования на бойните стилове. „Свързването на бойните изкуства с използването на термина „до” придава на тяхното упражняване смисъл, който както в конфуциански, така и в будистки контекст означава „да се научиш на правилния начин на живот чрез овладяването на дадена художествена форма” (Хърст III 2000: 262).

При необходимостта от превод на специфичните източни наименования за западното мислене най-подходящ се явява терминът „изкуство”, с което се прави опит да бъде изразена съдържащата се в практикуването скрита духовност. Според едно популярно разбиране изкуството представлява „Използване на умения и въображение в създаването на естетични обекти и среди, които могат да бъдат споделени с други“. То стимулира емоциите, мислите, чувствата, представите и идеите чрез възприятията, като приема най-разнообразни форми и служи на най-различни цели. Това разбиране на западното мислене включва усещане за нещо, което не е характерно за всекидневното възприемане на света, и изисква особена изтънченост, възприемчивост към действителността, също и талант – нещо, което почти синхронизира със смисъла, влаган от китайците в термина „кунг фу” – умение, в което има в голяма степен развитие на заложбите чрез постоянство и работа. „Кунг фу” става нарицателно за китайските бойни изкуства след употребата му от Брус Ли – човека, който за първи път на Запад се опитва по популярен начин да обясни китайския начин на мислене и възприемане на бойните изкуства като философия на живота. Макар че той употребява термина, за да обозначи своето „майсторство” в бойните изкуства, това наименование започва да се възприема за име на самото бойно изкуство. Тъй като китайските бойни изкуства достигат западните страни малко по-късно в сравнение с японските, Брус Ли също използва популярния вече на Запад термин „до”, за да нарече създадената от него методика – начин, подход за овладяване на техниката на боя и претворяването на тази техника в изкуство чрез личностното изразяване на практикуващия. Той приема за наименование на създадения от него стил „джит куон до” – „пътя на изпреварващия юмрук”. В своите записки Брус Ли пише: „Да живееш, означава да се изразяваш свободно чрез своето творение. Трябва да кажа, че творението не е нещо фиксирано веднъж и завинаги, оценено и непроменено. Затова се надявам, че моите приятели – майстори в областта на бойните изкуства – ще успеят да се отворят срещу реалния живот. Пожелавам им успех в този сложен процес на търсене на своя единствен път” (Лий 1994: 127).

Така постепенно при превода на наименованията на бойната практика западното мислене започва да отъждествява и превежда термина „до” /кит. „дао”/ с термина „изкуство”, като цели да представи долавяната особена духовност във връзка с възприемането на „бойните умения от изтока”. Тази практика се възприема като път, който не само би ги отвел да разбират и овладяват на техническите умения в боя, но и би направил достъпно особеното духовно съдържание, усещане и разбиране, характерни за традиционната култура и светоглед на Изтока. Но този път, така назован, остава начертан преди всичко от своите създатели. „Никога Пътят не се начертава предварително /или последващо/, той се чертае едновременно с вървенето: следователно не е възможно да говориш за него, ако сам не вървиш” (Чън 2014: 33).

В същото време още първите западни ентузиастични и търсещи смисъла и дълбочината на т.нар. бойни изкуства при опитите си да открият неговата автентичност в страните от Далечния изток споделят наблюдения и опасения, че именно това осезаемо духовно присъствие като смисъл на практиката е почти безвъзвратно изгубено. Те констатирали постепенното отдалечаване на традицията, от директно, непосредствено възприемане на реалността в усвояването на бойните умения. Откриват и установяват все по-голямата трудност в предаването на военните умения като път към усъвършенстването и мъдростта поради откъсването на това „бойно изкуство” от живота.

Разказвайки за своите срещи с китайски майстори на бойните изкуства, емигрирали в Тайван, Робърт Смит пише през 1974 г., че много от тях са отказвали да преподават, особено на практикуващи, които не са китайци, дори и с цената на това изкуството им да бъде заравено за поколенията. В същото време, още в началото на века, много малко от традиционните китайски майстори са останали „на континента” (Смит 1994: 32, 60)

„Книгите на Кано, на Уешиба и Фунакоши, съдържащи толкова философски откровения, събират прах в библиотеките в същото време, когато техните технически ръководства се разграбват в милионни тиражи в много страни по света. Външните атрибути на системата са подменили или почти напълно изместили самата система, нейното вътрешно съдържание – факт, който често се наблюдава в историята на цивилизацията” (Долин 1991: 109).

Един голям европейски майстор в бойните изкуства Роланд Хаберзетцер – 8 дан карате-до и експерт по ушу споделя: „Мисля, че медиите, развитието на състезателния дух на основата на национализма, съчастието на тълпата, на фалшивия майстор – учител /впрочем не само европейски/ са скрили смисъла на „пътя” на автентичните бойни изкуства толкова по-различни от спортовете, в които са се превърнали” (Димитров 1993: 11).

Този период на осъзнаване на пътя в „бойните изкуства” като начин за духовно усъвършенстване и същевременно изгубване на долавянето за тяхната изплъзваща се същност датира някъде от средата на XIX до средата на XX век. Както казва Лао дзъ в „Дао дъ дзин” : „Дао, което може да бъде изречено или назовано, не е истинно Дао”, и когато пътят вече е осъзнат като такъв, назован и посочен, определен, той вече изгубва своята истинност. Той спира да отговаря на действителността. Неговото реално съдържание вече е друго.

Китайската мисловност е склонна периодично да се връща на този проблем още от времето на учителя Кун и споделя необходимостта от „изправяне на езика”, за да могат понятията, изразяваното в тях да отговаря на тяхното действително съдържание и практическо приложение в живота. Самото назоваване на нещо го разделя от неговото значение и смисъл в реалността, съответно откъсва понятието от неговата същност. Започвайки да съществува отделно, понятието спира да следва и да отразява тази същност, която се развива като част от живота.

Разглеждането на „бойното изкуство” като път за развитие и усъвършенстване на човека ни довежда до класическите китайски „съвършенства” – достойние на „благородния човек” в смисъла на конфуцианската традиция. Класическите текстове посочват като част от тези „съвършенства” стрелбата с лък и управлението на бойна колесница. Несъмнено тези умения са свързани с воденето на война. Управлението на бойна колесница дори прави аналогична връзка с управлението по принцип – на семейството, на хората, на стопанството, на войската, на държавата и т.н. Изкуството на боя и воденето на война традиционно се поставят наравно с другите „съвършенства” като част от всеобхватния идеал за съвършения „истински” човек, съчетал в себе си всички конфуциански добродетели. Владеенето на боя с меч като оръжие на аристокрацията се добавя по-късно в тези бойни умения.

Заедно с пренасянето на китайската класика в Япония тези изкуства и отношенията към тях завладяват и останалите далекоизточни страни. В своето разпространение практикуването на бойните изкуства следва будизма и неговото влияние се изживява като път на духовно усъвършенстване особено силно в Япония.

Доколкото одухотвореността придава на обикновеното техническо изпълнение качеството на изкуство, достигаме до известно степенуване на възприемането на реалността и нейното изразяване на три нива – непосредствено изживяване, неговото предаване чрез изкуството и критиката за това изкуство. Преминавайки във функцията на коментар – назоваване на нещата, прякото отражение на действителността, което представлява изкуството, се превръща в кич и неадекватно подражание, без вътрешно съдържание. т.е. изкуството престава да бъде изкуство.

Изчезването на връзката между духовното, религиозно-медитативно изживяване, от една страна, изкуството като пряко насочване, отражение на това изживяване, от друга страна и научно-практическото, мисловно, анализаторско, обяснително интерпретаторство на това изживяване, от трета страна, е причината за отдалечаване от смисъла на т.нар. бойно изкуство от неговата истинска същност.

Характерен за китайския начин на мислене е стремежът „да се породи усещане за нещата, предизвиквайки тяхното отражение, техният отзвук в житейските подробности и обстоятелства”, при което

„способността за наблюдение се разглежда като най-високото качество за един китайски дух” (Каме-
нарович 2014: 7).

В опита си за точен превод на това скрито и трудно доловимо съдържание западното мислене съби-
ра два почти несъвместими термина, като усещането за духовно непосредствено изживяне на реалнос-
тта по пътя на практикуването остава сякаш неизказано в паузата, празнотата между тези два термина
– „боен, военен” и „изкуство”.

Изкуството в западното мислене представлява израз на едно непосредствено и пряко изживяване на
реалността. То представлява пряко отражение на тази реалност, макар и субективно. В такъв смисъл
то може да бъде непосредствена реализация на природата и на божественото. Науката, обясненията
на изкуството, критиката, интерпретацията на изкуството представляват само неговите коментари.
Затова Западът е склонен да приравни термина „изкуство” с този за „Дао”, или божественото, пътя,
като израз на непосредственото възприемане, непосредственото вървене по него. Пътят, който не е
определен, а се определя от самото вървене. Причинно-следствената връзка, която се начертава сега, в
процеса на непосредственото правене. Правенето, действието може да бъде изкуство. Другото, опос-
редстваното, е всичко, което се случва като интерпретация на реалността без възможността за нейното
непосредствено възприемане и предаване.

В такъв смисъл изкуството като нещо, което пряко отразява реалността, е сходно с отношението на
религиозност. Така, сякаш по презумпция, науката и коментарът никога не биха могли да се прибли-
жат до тази религиозност и не биха могли да се превърнат в изкуство. Когато науката се доближава до
това усещане, тя застава на границите на необяснимото, на границите да спре да бъде наука. Когато на-
уката се превърне в непосредствено предаване на изживяването, едва тогава тя е възможно да се пре-
върне в изкуство. Да се трансформира в изкуство. Това е по-скоро нейното непосредствено свързване
с действието ѝ, с въздействието ѝ върху реалността. Когато говорим за дао, когато го коментираме, ние
спираме да изживяваме неговата реалност и то отсъства.

„До”, което означава „път” или „начин” да усъвършенстваш себе си, има свой собствен живот, не-
зависимо дали то е „до” на будо, „бойни изкуства” или „до” на някое от различните други изкуства.
Именно защото има свой собствен живот, „до” е предмет на неизбежния цикъл на растеж и упадък.
Характерна е постоянната промяна, но само по отношение на външната форма. Основната природа на
„до” остава неизменна” (Фунакоши 1994: 18).

Затова става възможно бойната техника да се превърне в изкуство, когато се случва спонтанно и из-
разява непосредственото случване и извършване. Следването на начина, на пътя „дао” за овладяване
на бойното изкуство не допуска опосредствената му трактовка. Пръстът, който посочва луната, е из-
куството, той е действието, науката е склонна да възприема пръста, а не да обърне поглед към самата
луна. Тя може да коментира луната, нейното отражение, посоката, но това си остава опосредствено
разказване за непосредственото виждането като изживяване. Възприемането на дао е именно в него-
вото непосредствено изживяване. Тези, които само говорят за дао, стават негови критици, което ще
рече, че им липсва непосредственото възприятие и изживяването за това. Така в историческата дейст-
вителност терминът „до” /кит. дао/ в бойните изкуства се налага в употреба тогава, когато те спират да
бъдат изкуства – непосредствено възприели пътя „дао”.

„Последователите на дзен биха казали: пръстът е необходим, за да се посочи луната, но какво не-
щастие би било, ако някой вземе пръста за луна. Това е преди всичко и изцяло учение плюс житейски
опит, който не се обуславя от каквото и да било обяснение. Защото обяснението само губи време и
енергия и никога не достига до същността. Резултатът от него е само погрешно разбиране и изопачен
поглед върху нещата” (Судзуки 1991: 92).

Под влиянието на типичното за Запада мисловно разделяне и квалификация на света синхроничната
единност на т.нар. бойно изкуство като път „дао” за достигане на непосредственото и истинно изжи-
вяване на реалността е нарушена дори в тяхната родина. Започва отделянето на части от единното,
които съществуват самостоятелно – спорт; художествено-творческа изява – театър, кино, цирк и др.;
практика за поддържане на здравето и рехабилитация – цигун; философия, традиция и етика, култура,
религия, ритуал и т.н.

До XVIII век много от стиловете в китайските бойни изкуства не са имали свои отделни названия, а
са са се обозначавали общо като „цюан” /юмрук/ (Чертовских, Глебов 2002: 30). В древността бойните

умения в Китай се наричали по различен начин, но може би най-разпространеният термин е „у и”. В началото на ХХ век най-голяма популярност добива термина ушу, който се приема и за официално название, като се смята, че този термин „най-точно отговаря на спецификата и особеностите на бойните изкуства”. След Първата общокитайска национална спартакиада, проведена в Тяндзин през 1953 г., държавната политика е насочена към предприемане на „реформи в ушу”, като се създават синтетични стилове за състезателно-спортни направления, наречени „чан цюан” /дълъг юмрук/ и нан цюан /южен юмрук/, като традиционните художествени наименования на бойните техники и ползваните прийоми са заменени от чисто технически и описателни (Пино 1998: 7, 9).

„След 1949 г. в Китай бойните изкуства са обявени за „феодална отживелица” и се приема курс за създаването на нов вид спорт. Масовият интерес налага промяна в държавната политика след 1979 г., като на спортните институти за физическо образование е възложено провеждането на изследвания и експерименти с последвало разработване на научна основа на спортно-състезателно направление за двубои в ушу. Състезания в това направление се провеждат от 1982, а от 1988 г. – и с международно участие” (Березнюк, Лю, Лян, 1998: 7).

Опитът да бъде придаден смисъл на присъщата за източния начин на мислене събирателност е довел Запада до формулирането на термина „бойно изкуство” за нещо, което нито вече е „бойно”, тъй като няма връзка с реалния бой и оцеляване на бойното поле, нито е изкуство, тъй като вече е загубило пряката си връзка с непосредственото изживяване на истинната реалност и способността да бъде нейно отражение.

При срещите си с източната култура Западът едва ли е повлиян от особената ефикасност на бойния модел на поведение при наличието на огнестрелното оръжие. Той обаче е силно повлиян от качеството на личността в двубоя. И е поразен от това, което „пътят на бойните изкуства” може да сътвори от физиката, душата и мисловността на практикуващия. Една сензитивност и разбиране за живота и света, която го поставя наравно с мъдреца с „просветления”, с духовния учител. Така в израз на това усещане за мъдростта Западът прикачва и термина „философия” към онова разбиране за света, до което води практикуването на бойното изкуство. Макар че в своето етимологично значение терминът „философия” се откъсва далеч от смисъла на изживяването в практиката на бойните изкуства.

Още през XVII век знаменитият японски майстор на меча Миямото Мусаши пише: „Истинският път на бойното изкуство ни учи на умения, които могат да бъдат приложени по всяко време и във всяка област. В Китай и в нашата собствена страна /Япония/ овладелите Пътя на бойното изкуство се наричат майстори на бойното изкуство. Напоследък мнозина се представят за майстори на бойното изкуство, но в действителност са овладели само фехтовката. Ако се ограничиш само с принципите на фехтовката, няма да овладееш дори нея” (Мусаши, 2005: 11). В същото време според редица изследователи в Япония осъзнаването на бойните умения и бойната практика като възможност за достигане на „самосъзнание, просветление и други състояния, които се изразяват обикновено с будистка или даоска терминология”, не претърпяват своята трансформация от „джуцу” към „до” през периода Токугава, а доста по-късно (Хърст III 2000: 111).

Така в синхрон с една древна китайска традиция за „изследване на имената” ние можем да добием представа за развитието на самите неща, които са назовани с тях. Въпреки че назоваването на нещата не са самите неща, а напротив, то ни отделя от тяхната действителна същност, самата възможност тези неща да бъдат определени се появява именно защото те самите вече са били присъстващи. Заедно с това самото назоваване ги кара да се изплъзват, отдалечава нашата представа от тяхната същност. Появяването на термина „бойно изкуство” означава, че същото вече е изживяно и не присъства, затова може да бъде назовано като такава.

Така изкуството, което има връзка с особената сензитивност при възпроизвеждане на реалността на света постепенно се превръща във:

- спорт, конкурентна физическа изява на съревнователност и еднократни върхови състояния на организация;
- театър или танц като културна изява на изящност и красота, извор на естетическа наслада и забавление за сетивността или
- практика за здраве и гимнастика за рехабилитация, медицинска практика за поддържане на здравословен начин на живот.

По думите на Кунфуций: „Когато достойният човек не знае какво да каже, предпочита да мълчи. ...

Достойният човек използва наименованията само ако се получава свързано слово /с реалността/, и произнася реч само ако тя довежда до правилното /в съответствие с реалността/ действие. Затова достойният човек внимава толкова, когато говори.”

Идеята за „изправянето на наименованията” и за тяхното съответствие с действителността /шън мин/ прониква в цялата конфуцианска мисъл, като по думите на Учителя Кун дори самият той много би искал да може „да мине без словото” в опитите си за изразяване на реалността (Чън, 2014: 79, 80).

Разделянето, присъщо за западния начин на мислене, днес е навлязло дълбоко дори в представите на съвременен Китай, където за традиционно се смята класическото възприемане на човека като единна цялост, макар и съставена от множество противоречиви влияния, намиращи се в непрекъснатата взимозаменяемост и динамика на традициите „пет елемента”.

В разговорите и съчиненията на Ямаока Тешю, редактирани от негови ученици, се съдържа следното негово откровение: „Преди много години, около 1865-а, аз работех в националния храм в Отава, когато забелязах невероятна калиграфия, изложена в ъгъла, направена от ръката на будисткия основател Кобо Дайши. Впоследствие научих различните стилове калиграфия както от свещеници, така и от миряни, упражнявах се винаги когато имах възможност. Това продължи много години, докато не постигнах известна степен умение. На 30 март 1880 г. аз осъзнах истинското значение на бойното изкуство с меч и дзен. Тъй като дълбоките познания позволяват на човек да разбере много неща, едновременно разбрах същината и на калиграфията. Въпреки че вече знам тайната, аз не мога да я опиша с думи. Кой на този свят би могъл?” (Стивънс 2009: 175).

Задълбочаващо се разделяне обаче, множеството наименования, раздаването на титли за майсторство, безкрайното стилово многообразие, детайлизирането на техниката без запознаване с основни принципи, непознаването на историята, традицията, културата водят все по-дълбоко и прогресиращо до непознаване на бойната техника като изкуство, начин, път „дао” за развитие на цялостното човешко същество.

Въпреки огромната популярност, която изглежда, че притежават т.нар. бойни изкуства в съвременния все по-глобален свят, докосването до истинската тяхна същност представлява все по-рядко явление. Именно заради това нейното присъствие си заслужава да бъде съхранявано и преоткривано.

Библиография

- Херикъл 1996: Херикъл, О. *Дзен и изкуството на стрелбата с лък*, 1996.
- Хърст III 2000: Хърст III, Дж. К. *Японските бойни изкуства. Стрелба с лък. Бой с меч*, 2000.
- Лий 1994: Лий, Л. *Брус Лий, човекът, когото познавах само аз*, 1994.
- Чън 2014: Чън, Ан. *История на китайската мисъл*, 2014.
- Смит 1994: Смит, Р. У. *Китайски бокс. Майстори и методи*, 1994.
- Долин 1991: Долин, А. *Кемпо. Традициите на японските бойни изкуства*, 1991.
- Каменарович 2014: Каменарович, И. П. *Класически Китай*, 2014.
- Мусаши 2005: Мусаши, М. *Ръкопис за Петте стъпала. Горин Но Шьо*, 2005.
- Фунакоши 1994: Фунакоши, Г. *Карате-До-Нюмон*, 1994.
- Судзуки 1991: Судзуки, Д. Т. *Увод в Дзен – будизма*, 1991.
- Стивънс 2009: Стивънс, Дж. *Мечът без меч. Животът и делото на Ямаока Тешю*, 2009.
- Димитров 1993: Димитров, Кр. *Тайдзицюан стил Ян*, 1993.
- Пино 1998: Пино, Ж. *Китайски кулак*, 1998.
- Чертовских, Глебов 2002: Чертовских, Е. В., Е. И. Глебов. *Шаолинское УШУ*, 2002.
- Березнюк, Лю, Лян 1998: Березнюк, Ст., Лю Ванъи, Лян Янцунь. *Боевая техника УШУ*, 1998.